

Vannak művészek, akikről alig tudunk valamit. Jó esetben műveik beszélnek róluk, feltéve, ha azok meg nem szóródtak szét. Ilyen talányos alak a magyar művészettörténetben Patkó Károly is; épp ezért fontos minden adalék, ami életére, művei sorsára vonatkozik. Nézzük tehát, hogyan is kerültek külföldre fontos Patkó-képek, és hogyhogy Bécsből jött haza egy, a római Magyar Akadémián zajló társasági életet megörökítő főmű?

KELEN Anna

PATKÓ KÁROLY MŰVEINEK UTÓÉLETE

– ÉS EDDIG ISMERETLEN KIÁLLÍTÁSAI

Patkó Károly (1895–1941) életművében a mai napig számos fehér folt van. A művek kutatását nehezíti, hogy fivére Angliába költözött és magával vitte a képek egy részét. A bécsi Belvederében, a New York-i The Frick Collectionben, a brit The National Archivesban, valamint hazai levéltárakban végzett kutatásaim alapján igyekszem rekonstruálni, mi történt azokkal a képekkel,

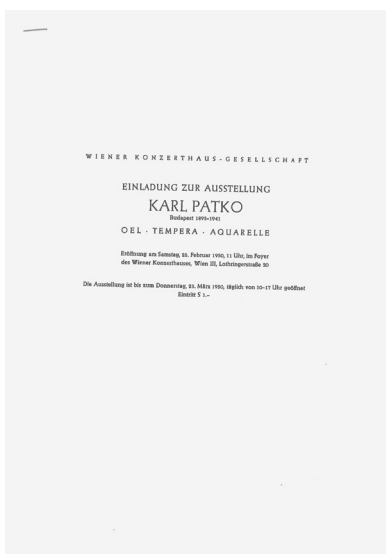
amelyeket Patkó testvére először Bécsbe, majd Londonba vitt a művész halála után. A kutatás során három, eddig még publikálatlan katalógusra támaszkodtam.

Paumkirchner-Patkó-Palmer

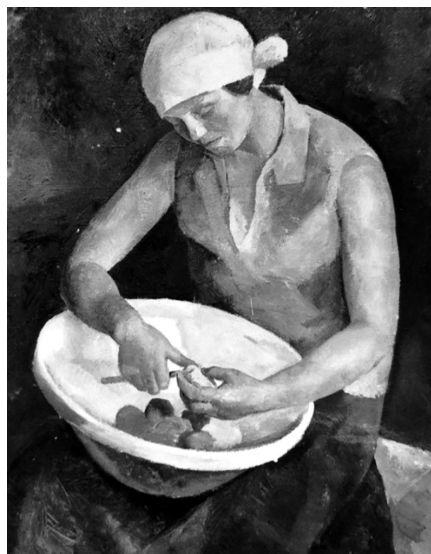
Patkó Károly eredetileg Paumkirchner néven látta meg a napvilágot. Szülei osztrákok voltak, a család legidősebb gyermeke, ifjabb

Paumkirchner Rudolf még Bécsben született 1888-ban, Károly viszont már Budapesten, 1895-ben. Károly 1914-ben változtatta a Paumkirchnert Patkóra, Rudolf pedig a Palmer vezetéknevet választotta,¹ miután feleségével 1940-ben letelepedtek Londonban, és felvették a brit állampolgárságot.²

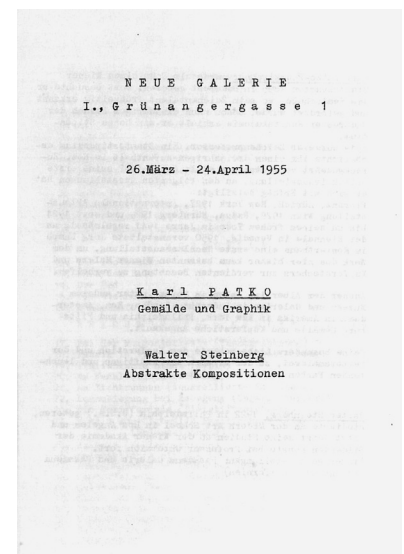
Rudolf Londonban szakácsként helyezkedett el és komoly erőfeszítéseket tett

Patkó Károly kiállítási katalógusának címlapja. Wiener Konzerthaus, Bécs, 1950

Krumplihámozás, 1928. Lappang

Patkó Károly kiállítási katalógusának címlapja. Neue Galerie, Bécs, 1955

azért, hogy öccsét nemzetközileg is elismert művésszé tegye. Először Bécsben, majd Londonban szervezett kiállításokat Patkó műveiből, a tárlatok során pedig értékesítette is az alkotásokat. A képek külföldre szállítása nem volt egyszerű feladat, az 1957-es kiállításhoz kapcsolódó katalógus bevezetőjének szerzője, Paul Tabori meg is jegyzi,³ hogy leleményességre, találmányságra, de legfőképpen türelemre és anyagi erőforrásra volt ehhez szüksége.

Bécs

A hazai művészettörténet-írásban idáig nem volt ismert, hogy Patkónak az ötvenes években két kiállítása is volt Bécsben. Az osztrák gyökereket figyelembe véve nem csoda, hogy Rudolf – bár ekkor már Londonban élt – először Bécsben próbált szerencsét testvére képeivel. 1950-ben Jörg Lampe művészettörténész közreműködésével került megrendezésre Patkó Károly hagyatéki kiállítása⁴ a bécsi Konzert-hausban⁵, ahol összesen tíz olaj- és temperafestményt, tizenöt akvarellt és húsz rézkarcot mutattak be. Rudolf jó üzleti érzékkel az osztrák származásra fektette a hangsúlyt, a katalógus bevezetőjében külön kiemelve a család bécsi kötődését.

A kiállított festmények közt olasz tájképeket, egy aktot és két csendéletet is találni, valamint egy Balatont és egy Duna-kanyart ábrázoló festményt. A bemutatott darabok közül a legmagasabb árat, 9000 schillinget a *Krumplihámozás* című olajfestményért kérték – ez feltehetően azonos az 1941-es emlékkiállítás⁶ hatodik tételével. A katalógusban magántulajdonban lévőnek, de eladónak írták, így minden jel szerint Rudolf Palmer tulajdonában állt. Összehasonlításképpen: egy női akt 8000, míg egy tégláégetőt ábrázoló temperafestmény már csak 3200 schillingbe került. Mindez annak fényében, hogy ekkoriban Ausztriában a bruttó átlagbér 876 schilling volt,⁷ igen borsos árakat jelentett.

1955 márciusában ismét Bécsben voltak láthatóak Patkó művei.⁸ Tizenegy festmény, valamint több tucat rézkarc és akvarell került bemutatásra az amerikai Walter Steinberg kompozícióival közösen Otto Kallir-Nirenstein műkereskedő Neue Galerie-jében.⁹ Feltehetően így került Ausztriába Patkó közel 70 éven át lappangó főműve, a *Római Magyar Akadémiában*, amely 2013-ban osztrák ma-

Patkó Károly: *A Római Magyar Akadémiában*, 1931. Magántulajdon

gángyűjteményből érkezett a Virág Judit Galéria aukciójára. Egykori osztrák tulajdonosa, elmondása szerint, 1984-ben vásárolta a képet Bécsben, ám mind ez idáig nem volt arról információ, hogyan került ki Magyarországról.

A *Római Magyar Akadémiában* című festményen kívül van még egy, amelyről feltételezhető, hogy egykoron a Bécsbe került műtárgyak listáját gyarapította, hogy aztán a korai 2000-es években, hosszú évtizedek után kerüljön elő. A *San Vitót* ábrázoló, 1931-es, monumentális tájkép minden bizonnyal az 1955-ös, Neue Galerie-beli kiállításon szerepelt, mégpedig ugyanezen a címen, a katalógus harmadik tételként. Az ominózus kiállításon nemcsak a *San Vito* volt az egyetlen, hasonló kaliberű remekmű: az 1980-as években, egy londoni aukción bukkant fel a Cetarai

öblöt ábrázoló, grandiózus tájkép, illetve egy szintén jelentős virágcsendélet, melyek egykor a Neue Galerie kiállítási anyagában is szerepeltek a katalógus 4. (*Vietri sul Mare mit Meeresbucht nach Cetara*), illetve 5. (*Stilleben*) tételként.

A két bécsi kiállítási katalógust összehasonlítva elképzelhető, hogy amit nem sikerült eladni 1955-ben, újra kiállították 1957-ben. Erre utal, hogy balatoni tájkép, illetve csendélet mindkét kiadványban szerepel, és mivel egyik sem gyakori műfaj az életműben, feltételezhető, hogy ugyanazokról a festményekről van szó.

Nem tudni, mennyire ítélték sikeresnek a bécsi bemutatókat Rudolf, vagyis pontosan hány festményt adott el, de 1955 után már csak Londonban próbált szerencsét. Minden bizonnyal az is közrejátszhatott döntésében, hogy logisztikai

Patkó Károly: *San Vito*, 1931. Magántulajdon

szempontból könnyebb volt a lakhelyéhez közel megszerveznie a képek kiállítását. Nehéz eldönteni csupán a londoni katalógusban szereplő címek alapján, hogy mely képek eladásával próbálkozott már korábban Rudolf, egy műről azonban biztosan állítható, hogy 1955-ben Bécsben, majd 1957-ben Londonban volt látható, ez pedig a Pátzay Pált ábrázoló temperafestmény, amely korábban Budapesten, Patkó 1932-es, Ernst Múzeum-beli kiállításán volt látható (89. tétel)¹⁰

A katalógusok sajnos nem tartalmaznak reprodukciókat, ám ha csak a *Római Magyar Akadémiában*, illetve a *San Vito* című művekből indulunk ki, okkal feltételezhetjük, hogy egyéb jelentős és fontos művek is kikerültek az országból.

London

A kétezres évek közepén a Sotheby's-nél felbukkant néhány Patkó-festmény, melyek Rudolf Palmer hagyatékából származtak. Az aukciós katalógusban említettek egy 1957-es londoni kiállítást is, ám a hozzá kapcsolódó kiadványt mostanáig nem publikálták.

A Rudolf által 1957-ben rendezett kiállítás kiadványa szerint összesen 75 alkotás került bemutatásra és egyben értékesítésre Londonban.¹¹ A kiállított műtárgyak zömében akvarellek, tusrajzok és rézkarok voltak, ám több mint egy tucat olaj- és temperafestmény is megvásárolható volt, amelyek – amennyiben a katalógus adatai pontosak – mind 1921 és 1932 között készültek, tehát nem a kései művekről van szó. Ellenkezőleg, a művész korai, Árkádia-korszakbeli, illetve Rómában készült, többségükben máig lappangó alkotásai voltak láthatóak a londoni kiállításon. Közülük csupán egy korai, 1922-es önarckép az, amely évtizedekkel ké-

Patkó Károly (1895–1941)

Patkó (Paumkirchner) Károly szülei osztrák köztisztviselők voltak. Négy gyermekük közül Rudolf (1888) és Anna (1892) még Bécsben született, Károly (1895) és Péter (1905) már Budapesten. A családból Károly volt az egyetlen, aki a művészeti pályát választotta, Rudolf szakács, Anna háztartásbeli, Péter pedig pincér volt. Patkó rövid, mindössze két

évtizedes alkotói periódusát végigkíséri élettársaként Deutsch Irén, aki egyben műzsája is volt; mind a húszas, mind a harmincas évekbeli festményeken felismerhető alakja. Patkó Nagybányán, Felsőbányán, Igalon és Törökkoppányban alkotott, de művészetére az Olaszországban eltöltött ösztöndíjas évek voltak a legnagyobb hatással. A római ösztöndíjasok híresen vidám társasági

életében Patkó csendes, visszahúzódo természetéből fakadóan nem vett részt, viszont legjobb barátjával, Aba-Novák Vil móssal beutazta egész Olaszországot, Rómától Cefaluig. Hazatérése után haláláig rajzot tanított a budai Mátyás Király Gimnáziumban (ma Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium, I. kerület, Szabó Ilonka utca).

sőbb, 2005-ben felbukkant a Sotheby's aukcióján.¹² E művek hiánya különösen fájó, hiszen Patkó legerőteljesebb és legkiforrottabb művészi korszakáról van szó. A kiállított művekhez rendelt címek és dátumok alapján azonban nemcsak a festmények, hanem az akvarell- és tusrajzok egy része is a római utazás alatt készült. Az olaj- és temperafestmények között akotokat, önarcképeket és tájképeket talál, és különösen érdekes lehet a már említett, *Pátzay Pál műtermében* címmel ellátott 1932-es alkotás, mert csupán egy olyan ismert műve van Patkónak, mely kifejezetten a Rómában eltöltött mindennapokra reflektál – ez a már korábban említett *Római Magyar Akadémiában*, ahol Molnár C. Pált, Gáborjáni Szabó Kálmán festő feleségét, valamint Patkó élettársát, Deutsch Irént láthatjuk.

Nem csak Rudolf vitte külföldi kiállításra Patkó egy-egy művét. Kalandos utat járt be például a *Ponte Nomentano* című ragyogó festmény, mely egészen Amerikáig jutott még a harmincas években. Az i. e. első század környékén épült ókori hidat ábrázoló *Ponte Nomentano* minden bizonnyal Patkó római tartózkodásának elején készülhetett. Szerepelt 1930 novemberében a Munkácsy-céh kiállításán az Ernst Múzeumban¹³, majd egy évvel később már a New York-i Silberman Gallery¹⁴-ben, számos más, magyar festmény társaságában, ahol egy szerencsés műgyűjtő 100 dollárért vásárolhatta meg. A *Toilette*¹⁵ című, még a római tanulmányút alatt készített, nagy méretű festmény

Patkó Károly: *Cetarai öböl*, 1932. Magántulajdon

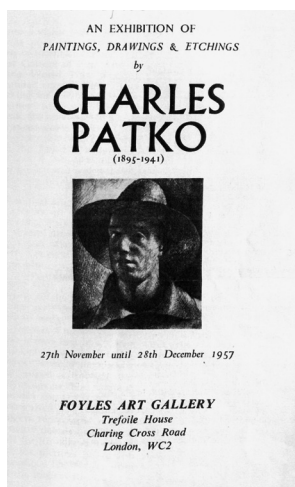
Patkó Károly: *Csendélet fehér liliomokkal és kék kalappal*, 1931. Magántulajdon

fekete-fehér reprodukciója megtalálható P. Szűcs Julianna a római iskolát feldolgozó könyvében. A festmény jelenlegi helye sajnos ismeretlen, ám különböző variánsai több országban is megtalálhatóak. A végleges változathoz leginkább hasonló kompozíció¹⁶ a római Galleria Spicchi dell' Est tulajdonában van, talán már a harmincas évek óta. Egy másik változata¹⁷ pedig 2005-ben, a londoni Sotheby's aukcióján bukkant fel, szintén Rudolf Palmer hagyatékából.

Rudolf 1978-ban bekövetkező halála után meglepő helyekről kerültek elő Patkó képei. Amikor itthon Patkó neve még jószerevével ismeretlen volt, és a magyar műkereskedelem még gyerekcipőben járt, a Sotheby's-nél már tekintélyes összegért kelt el néhány remekmű. 1984-ben Londonban két grandiózus festmény, egy táj-

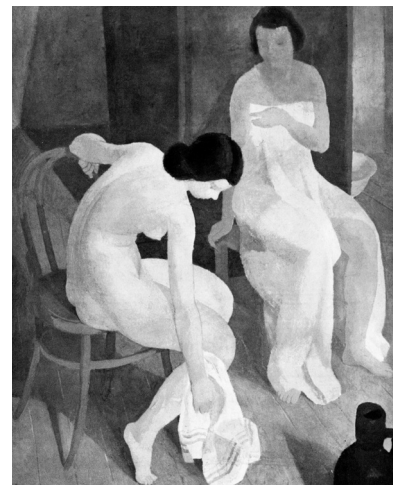
kép és egy csendélet került kalapács alá. Mindkét festményről biztosan állítható, hogy ott voltak az 1955-ös, bécsi, Neue Galerie-ben rendezett kiállításon, ezt bizonyítja egyrészt a kiállításához kapcsolódó katalógus, ahol ugyanezzel a címmel szerepel mind a két festmény, másrészt az aukciós katalógusban is utalnak a bécsi tárlatra. A Cetara öblöt ábrázoló ragyogó festmény a maga 100x122 cm méretével igazi ritkaság, hiszen ma kevesebb, mint egy tucat hasonló méretű, Olaszországban készült képet ismerünk Patkótól. (6. ábra) A fehér kardvirágokat és a feltehetően Patkó élettársának kalapját ábrázoló festmény már csak témája miatt is különleges: a csendéletek a tájképekhez és az akotokhoz képest jóval ritkábban fordulnak elő az életműben.

Patkó Károly kiállítási katalógusának címlapja. Foyles Art Gallery, London, 1957

Patkó Károly: *Ponte Nomentano*, 1930 körül. Lappang

Patkó Károly: *Toilette*, 1931. Magántulajdon

Patkó Károly: *Reggeli tisztálkodás*, 1931.
Galleria Spicchi del'Est, Róma

Ausztria, Anglia és Amerika után a kilencvenes években Németországban bukkantak fel Patkó-festmények. 1990-ben Kölnben, a Lempertz aukciósháznál egy tájkép¹⁸, majd 1994-ben Münchenben, a Ketterer aukciósháznál egy ritka témájú, Balatont ábrázoló olajfestmény¹⁹ került kalapács alá. Ez utóbbi valószínűleg szintén a Bécsbe kivitt anyagból származik, erre utal az 1950-

Patkó Károly: *Akt fehér lepellel*, 1931.
Magántulajdon

es katalógus 5. tétele (*Die drei Schiffer am Plattensees*), illetve az 1955-ös katalógus 6. tételének címe (*Am Ufer des Plattensees*). Csak találgatni lehet, hogy egyazon műről vagy két külön festményről van-e szó.

2004-ben, majd egy évvel később, 2005-ben több Patkó-festmény is kalapács alá került a londoni Sotheby'snél, melyek közös jellemzője, hogy mind a művész kései korszakából származnak (kivéve egy, már korábban említett, 1922-es *Önarcképet*) és egykoron Rudolf Palmer tulajdonában álltak. Az árverés előtt a képek tulajdonosa egy amerikai gyűjtő volt, aki elmondása szerint személyesen Rudolftól vásárolta a képeket 1957-ben.²⁰

A kutatás jelenlegi fázisa szerint Rudolf nem szervezett több kiállítást fivére munkáiból 1957 után. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a művek egyszerűen elfogytak, nagy részüket eladta addigra a bemutatók során, illetve azon kívül, egy másik részüket pedig feltehetően a család tartotta meg. De a leállásban talán az is közrejátszott, hogy az utolsó tárlattal egy időben elvált magyar feleségétől, Ágnestől, majd újránősült (egy brit hölgyet vett el).

Ahogy a korai kétezres években felbukkant egy nagyobb csomag Patkó-kép a Sotheby'snél, illetve azt megelőzően is különböző külföldi aukciósházaknál, okkal reménykedhetünk abban, hogy az elkallódott művek előbb-utóbb előkerülnek, így Patkó oeuvre-je teljesebbé válik.

• • •

- 1 *The London Gazette*. 1940/5251.
- 2 The National Archives. HO334/158.
- 3 In: *An exhibition of paintings, drawings and etchings by Charles Patko*. Foyles Art Gallery, London, 1957. November–December 2.
- 4 „1950 veranstaltete Jorg Lampe im Konzerthaus eine erste Nachlassausstellung...” – olvasható az utalás a hagyatéki kiállításra az 1955-ös katalógus bevezetőjében.
- 5 *Karl Patko. Oel, Tempera, Aquarelle*. Foyer des Wiener Konzerthaus, Bécs, 1950. február 25. – március 23.
- 6 *Patkó Károly emlékkiállítás*. Budapest, Nemzeti Szalon, 1941.
- 7 Beschäftigung und Durchschnittseinkommen pro Arbeitnehmer pro Monat in Schilling Brutto/ Netto Forrás: 2. ábra in: <http://www.wifo.ac.at/bibliothek/archiv/MOBE/1958Heft10Beil54.pdf>
- 8 *Karl Patko, Gemälde und Graphik*. Walter Steinberg, *Abstrakte Kompositionen*. Neue Galerie, Bécs, 1955. március 26. – április 24.
- 9 Ezúton is köszönöm a segítségét Szeredi Merse Pálnak.
- 10 *Patkó Károly festőművész gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst Múzeum, 1932.
- 11 *An exhibition of paintings, drawings and etchings by Charles Patko*. Foyles Art Gallery, London, 27th November – 28th December, 1957.
- 12 2005-ben a Sotheby's több Patkó-képet is elárverezett, melyeknél a katalógusban azt jelölték, hogy ki voltak állítva az 1957-es londoni kiállításon. Furcsa módon ezeknek a képeknek sem a címe, sem elkészültének ideje nem egyezik az 1957-es kiállítási katalógusban szereplő művekkel, kivéve az említett *Önarcképet*. Feltételezhető, hogy a Sotheby'snél lévő festmények, melyek mind Patkó kései korszakából származtak, a korábbi, 1955-ös londoni kiállításon szerepeltek, és csupán tévedésből írtak 1957-et. A másik lehetőség, hogy a szóban forgó művek mind katalóguson kívüli tételek voltak az 1957-es kiállításon. A kutatás jelenlegi fázisa szerint, az 1955-ös katalógushoz kapcsolódó kiadvány még hiányzik.
- 13 *A Munkácsy-céh III. reprezentatív kiállítása*. Ernst Múzeum, Budapest, 1930. november. katalógus: 221. (*Ponte Nomentano*)
- 14 *Exhibition of Modern Hungarian Paintings*. E. and A. Silberman Galleries, New York, 1931. katalógus: 34.
- 15 Patkó Károly: *Toilette*, 1931, tempera, farost, 120x101 cm. Reprodukálva: P. Szűcs Julianna: *A római iskola*. Budapest, 1987. kat. 53.
- 16 *Reggeli tisztálkodás (Toilette)*, 1930-as évek, tempera, karton, 78x57 cm, Galleria Spicchi del'Est, Róma.
- 17 Patkó Károly: *Akt fehér lepellel*, 1931, tempera, papír, 75x53 cm. Sotheby's London, 2005.
- 18 Patkó Károly: *Magyar vidék*, olaj, vászon, 66x83 cm. Kunsthaus Lempertz, Köln, 1990.
- 19 Patkó Károly: *A Balaton partján*. Ketterer Kunst, München, 1994.
- 20 19th Century European Paintings, Including German, Austrian, Hungarian & Slavic Paintings. Sotheby's London, 2004. Lot 74, 75, 76, 77. Valamint: 19th Century European Paintings, Including German, Austrian, Hungarian & Slavic Paintings. Sotheby's London, 2005. Lot 70, 71, 72, 73.

a